

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/326656009>

Teorijski okvir istraživanja u oblasti katastrofa – Theoretical framework of research in the field of disasters

Article · September 2018

CITATIONS

0

READS

458

3 authors:

Vladimir M. Cvetković
University of Belgrade

266 PUBLICATIONS 669 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Marina Dabetic Ex Filipovic
University of Belgrade

72 PUBLICATIONS 49 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Jasmina Gačić

Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti

42 PUBLICATIONS 110 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Disaster Risk Management in Serbia [View project](#)

Horizon 2020 project DAREnet - Danube river region Resilience Exchange network targeting the Call topic: SEC-21-GM-2016/2017: Pan European Networks of practitioners and other actors in the field of security - University of Belgrade, Faculty of Security [View project](#)

Teorijski okvir istraživanja u oblasti katastrofa

Doc. dr Vladimir M. Cvetković¹
Marina Filipović, doktorand
Prof. dr Jasmina Gačić

Rad – pregledni naučni rad

UVOD

Katastrofe predstavljaju normativno definisane situacije u zajednici u kojima se preduzimaju izuzetni naponi da se zaštite i iskoriste određeni socijalni resursi čije postojanje se smatra ugroženim [1]. One se povezuju sa društvenom jedinicom zajednice koja može da bude (geografsko) mesto ali koja ima društveno psihološku komponentu identiteta. U okviru ovog društveno definisanog konteksta, katastrofe su „prilike” (možda prilika za akciju u društvenom vremenu) koje izazivaju akciju kako bi se sačuvao socijalni resurs za koji se veruje da je ugrožen. Predstavljaju događaje koji imaju ozbiljne socijalne posledice i često su van kontrole ljudi. Kada se dogode, zajednica doživljava veliki strah i ličnu patnju što je čini nesposobnom za preduzimanje efikasnih akcija.

U prvom članku o katastrofama u časopisu sociološkog pregleda (*Annual Review of Sociology*) koji su napisali Kvaranteli i Dajns [2] dat je koristan programski pregled socioloških istraživanja sprovedenih nakon Drugog svetskog rata i posebno je naznačena rastuća uključenost društvenih istraživača nakon 1970. godine. Jedna od osnovnih odlika istraživanja u oblasti katastrofa jeste interdisciplinarnost koja uslovljava korišćenje metoda različitih naučnih disciplina. Upravo zato, u literaturi o katastrofama postoji veći broj teorija relevantnih za realizaciju istraživanja iz spomenute oblasti [3-8]. Polazeći od multidisciplinarnosti studija katastrofa, istraživači mogu koristiti različite teorije iz oblasti psihologije, organizacionih nauka, ekonomije itd.

Sama reč teorija potiče od grčke reči „theoria” sa značenjem razmatranje. Pod njom se podrazumeva uopšteno znanje o nekoj pojavi ili osnovni naučni pojmovi koji se posmatraju uopšteno [8]. Naučne teorije su vrlo lako proverljive i one daju objašnjenja određenih pojava i događaja u oblasti katastrofa. Međutim, od najranijih do najnovijih istraživanja, naučnici su ostali nejasni u vezi stepena u kojem odgovori društvenih jedinica odražavaju elementarno struktuiranje i restruktuiranje. Stoga, većina istraživanja ukazuje na nedostatke u

prevenciji i pripremljenost za katastrofe i tvrdi da menadžeri rizika treba da budu fleksibilniji.

Sve naučne teorije koje se mogu upotrebiti u oblasti istraživanja katastrofa mogu se grupisati u nekoliko kategorija. U okviru prve kategorije nalaze se naučne teorije u vezi donošenja odluka, dok se u drugoj kategoriji nalaze teorije u vezi upravljanja (administrativne teorije). U trećoj kategoriji nalaze se sociološke teorije koje su vrlo značajne imajući u vidu da su prva istraživanja iz oblasti katastrofa sprovedena od strane sociologa u okviru oblasti socioloških nauka. Na kraju, u četvrtoj kategoriji nalaze se ekonomske teorije koje su vrlo značajne iz aspekta resursa neophodnih za upravljanje u katastrofama. Značajno je spomenuti da fizički karakter katastrofa ne igra nužno ulogu u razvoju teorije, ali igra ulogu između ostalog u izboru mesta od strane naučnika i razvoju politike od strane praktikanata.

Neki naučnici takođe koriste fizičke karakteristike kao sredstvo postavljanja parametara za svoja istraživanja i mnogi građani i osobe koje nisu naučnici razmišljaju o katastrofama u fenotipskim kategorijama. Uprkos osnovnim metodološkim problemima proučavanja katastrofa [9], korišćene su najrigoroznije tehnike i dizajni dostupni u okviru društvenih nauka. Pri tome, identifikovani su alternativni oblici udruživanja vezani za različite oblasti društvenog delovanja pre, tokom i nakon katastrofe. Proizvedeni su razrađeni demografski modeli uticaja i njihovih dugoročnih posledica. Razvijeni su sofisticirani modeli odlučivanja koji pokazuju na koji način ljudi odgovaraju na neposredne i dugoročne opasnosti od katastrofe. Prerađen je koncept prodruštvenog delovanja zabeležavanjem njegovih društvenih obrazaca. U svim slučajevima, činjenice i nagađanja su bili odvojeni čak i preciznijim opisom događaja, uticaja, društvenih jedinica i odgovora. Čineći to, istraživači katastrofa pružili su mnoge sugestije menadžerima rizika o načinu na koji treba da se bore sa simptomima, ako ne i sa društvenim uzrocima, katastrofe [10].

Proučavanje katastrofe je teško otpočeti ili održati programe za ublažavanje i pripremu jer u odsustvu skorijih slučajeva (katastrofa), pažnju javnosti

¹ Adresa autora: Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti, Gospodara Vučića, 50.

okupiraju svakodnevniji društveni problemi. U radu, autori daju pregled najznačajnijih teorijskih okvira koji se mogu iskoristiti u oblasti katastrofa.

2. TEORIJSKI OKVIRI ISTRAŽIVANJA KATASTROFA

U literaturi o katastrofama postoji veliki broj teorija koje istraživači koriste za potrebe svojih istraživanja. Veliki broj teorija svoje korene ima u drugim naučnim disciplinama kao što su psihologija, sociologija, ekonomija itd. U radu biće prikazane značajnije teorije u skladu sa dozvoljenim obimom rada.

Teorija sistema

Teorija sistema počiva na pretpostavci da nekoliko sektora ili sistema u interakciji mogu da proizvedu katastrofu: izgrađeno okruženje, fizičko okruženje i ljudsko okruženje [11]. U skladu sa teorijom sistema, katastrofe predstavljaju rezultat nepodobnosti sistema. Potrebe za oporavkom su generisane kada opasnosti u fizičkom okruženju nanese štetu izgrađenom okruženju prouzrokujući posledice po ljudsko preživljavanje i oporavak. Dakle, do katastrofe dolazi kada je povezanost između prirodnog, ljudskog i izgrađenog sistema narušena. Fizički sistemi uključuju različite dimenzije koje nastaju prirodnim putem iz životne sredine, uključujući atmosferu, hidrosferu, litosferu i biosferu. Izgrađene sisteme predstavljaju: zgrade, putevi, komunikacione, kanalizacione, vodovodne, električne i dr. mreže. Posledice po ljudske sisteme zavise od mnogobrojnih faktora. Na primer, pojedine kategorije stanovništva se suočavaju sa višim rizikom u odnosu na druge. Za stanovništvo u urbanim delovima, nedostatak javnog prevoza i procedura javnih evakuacija može imati direktnog uticaja na same posledice.

Teorija planiranog ponašanja

Unapređenje pripremljenosti građana za katastrofe je nezamislivo bez teorije planiranog ponašanja koja objašnjava različite motivacione varijable koje utiču na ponašanje ljudi, a pogotovo one na osnovu kojih se mogu dati određene predikcije [4]. Stavovi kod ljudi se formiraju prema određenim uverenjima o samom ponašanju. Važan faktor u objašnjavanju namere ponašanja jeste subjektivna norma koja ukazuje da li je takvo ponašanje preporučljivo i opravdano [12]. Spomenute namere su pod uticajem različitih faktora: stavovi prema određenom ponašanju, subjektivni kriterijumi, spoznajne kontrole

ponašanja, kao i pretpostavka o međusobnoj interakciji [13-16]. Značajno je spomenuti da Ajzen [3-5] ističe da je sama teorija vrlo fleksibilna i „rastegljiva“. Ona je vrlo prilagodljiva za uključivanje drugih promenljiva ali pod uslovom da su sve promenljive korektno interpretiranje i da utiču na poboljšanje prediktivne sposobnosti. Iako je prediktivna moć teorije na visokom nivou, od strane određenih naučnika [12, 17, 18] je došlo do proširenja teorije planiranog ponašanja različitim promenljivama kao što su: prethodno iskustvo, različite navike, samoidentiteti, znanje o ponašanjima itd. Teorija se sastoji iz dva međusobno povezana elementa: percepcija mogućnosti kontrole nad ponašanjem i samouverenost u svoje sposobnosti.

Teorija motivacije za zaštitom

Teoriju motivacije za zaštitom je izvorno razvio Rodziers [6] u toku 1975. godine kao teorijski okvir za razumevanje uticaja straha. U toku 1983. godine objavljena je njena revizija kao proširenje teorije sa generalnim objašnjenjem uticaja ubedljivog informisanja sa naglaskom na kognitivne procese koji mogu promentiti ponašanje [19]. Prema teoriji, ljudi su motivisani za zaštitom od posledica katastrofa kada procene da su izloženi pretnjama. Izloženost pretnjama je uslovljena procesima procena koji potiču iz teorije stresa i suočavanja, ali i procena pretnji i suočavanja koji dovode do odgovora [6, 20, 21]. Svakako, motivacija se ne može jednostavno zapaziti, ali se može ispitati kao ponašajna namera [22]. Generalno, teorija pretpostavlja nelinearnu, paraboličku vezu između nivoa izazvanog straha i spremnosti da se preduzmu određene aktivnosti kako bi se pojedinci zaštitili [23].

Teorija spremnosti

Spremnost građana, domaćinstva ili lokalne zajednice za reagovanje prilikom katastrofa (prirodnih, tehnoloških ili kombinovanih) predstavlja jedan od najznačajnijih elemenata unapređenja otpornosti [1-4]. U cilju objašnjenja načina menjanja zajednice u pogledu njihove spremnosti za reagovanje prilikom katastrofa može se koristiti teorija spremnosti koja je kao model razvijena u toku 1995. godine pod okriljem Centra za preventivna istraživanja Univerziteta u Koloradu. Sama teorija spremnosti počiva na četiri pretpostavke [24-26]: sve lokalne zajednice različite po svojim demografskim i socio-ekonomskih profilima se nalaze na različitim nivoima spremnosti u vezi razrešavanja konkretnih i specifičnih problema; nivo spremnosti svake lokalne zajednice se može vrlo jednostavno i precizno odrediti; lokalne zajednice mogu da unapređuju svoj nivo spremnosti

kroz različite stadijume razvijanja, implementacije, održavanja i unapređivanja efektivnih preventivnih programa; identifikovanje nivoa spremnosti je od ključnog značaja za izbor strategija poboljšanja nivoa spremnosti koje se razlikuju od stadijuma do stadijuma.

U skladu sa teorijom spremnosti, postoji devet različitih nivoa spremnosti [7, 8]: neznanje (zajednica ne prepoznaje da problem postoji); poricanje (uverenje da problem ne postoji ili da promene nisu moguće); prepoznavanje (svest o postojanju problema, ali ne i motivacija za akciju); preplaniranje (prepoznavanje problema i prihvatanje da se nešto mora učiniti); pripremanje (aktivno planiranje); inicijacija (primena programa); institucionalizacija (postojana primena jednog ili dva programa); konfirmacija i ekspanzija (prepoznavanje ograničenja uz pokušaje da se unaprede postojeći programi); profesionalizacija (s sofisticiranost, trening i efektivna evaluacija). U odnosu na svaki od spomenutih nivoa spremnosti, postoji čitav dijapazon različitih strategija unapređenja spremnosti same zajednice. Uopšte uzev, spremnost zajednice obuhvata obaveštenost, zainteresovanost, sposobnost i volju određene sredine da inicira i podrži aktivnosti preventivnog karaktera u vezi različitih društvenih pojava [27]. Pri tome, uspešnost preventivnog delovanja na određene društvene pojave zavisi od usklađenosti strukture, sadržaja i načina primene sa tim ciljem osmišljenog programa sa nivoom spremnosti zajednice. Ukoliko ne postoji usklađenost, povećava se verovatnoća da primenjene preventivne intervencije budu bezuspešne [24].

Teorija simboličkog interakcionizma

U toku 1937. godine Blumer prvi upotrebljava „simbolički interakcionizam“ da ukaže na određene sposobnosti da se interpretiraju ili definišu uzajamne akcije ljudi koje nastaju pri njihovim međusobnim interakcijama. Osnovne pretpostavke teorije su: odnos ljudi prema određenim pojavama, procesima i stanjima uslovljena je samim značenjem koja ona imaju; značenje pojava, procesa i stanja je izvedeno ili proizilazi iz društvene interakcije koja postoji; korišćenjem interpretativnog procesa pojedinca prema pojavama, procesima ili stanjima obrađuju se ili modifikuju značenja [28, 29]. Prema teoriji, osnovno polazište ne predstavlja sam pojedinac, već društveni procesi koji se elaboriraju iz ugla međusobnih kompleksnih aktivnosti. Upravo zato, pojedinci uče i usvajaju obrasce ponašanja od društva ali i modifikuju društvene procese.

Teorija odlučivanja

Integrirano upravljanje u katastrofama je nezamislivo bez teorije odlučivanja koja pomaže donosiocima odluka da razumeju način odlučivanja ljudi u pogledu: pristanka na evakuaciju, donošenja odluka o preduzimanju preventivnih mera zaštite, primene određenih bezbednosnih procedura itd. Sam proces donošenja odluka je vrlo komplikovan i interdisciplinarnog je karaktera [30]. Polazeći od racionalističkog pristupa koji ističe da je donošenje odluka uslovljeno racionalnim procedurama, bihevioristički pristup je usmeren na sam proces odnosno načine donošenja odluka od strane ljudi [31]. Baveći se rešavanjem složenih problema osnova kvantitativnih procesa odlučivanja se sastoji iz sledećih koraka: definisanje sistema i njegovih parametara, utvrđivanje kriterijuma odlučivanja, formulisanje faza između parametara i kriterijuma; generisanje akcija i izbor akcije koja najviše zadovoljava postavljene kriterijume. Dakle, vrši se izbor jedne iz skupa mogućih akcija koristeći tehnike, pravila i veštine odlučivanja [32].

Teorija ugroženosti

Sedamdesetih godina XX veka, Hevit [33], Kani [34], Tiberlejk [35] i ostali počeli su razvijati teoriju ugroženosti koja objašnjava različite nivoe podložnosti građana, društvenih grupa, organizacija, lokalnih zajednica i država, gubicima zbog direktnih ili indirektnih posledica katastrofa. Do ekspanzionog razvoja teorije je došlo onog trenutka kada se shvatilo da su posledice katastrofa u porastu uprkos činjenici da je broj katastrofa u kontinuiranom opadanju ili na istom odnosno sličnom nivou iz prethodnog perioda [36, 37]. Upravo tada, ideja o ugroženosti ljudi prepoznata je kao ključna pretpostavka u smanjivanju posledica katastrofa [38]. Izvori ugroženosti ljudi su trostruki: prvi su koncentracije energije, kao što su eksplozivne i toksične supstance (uglavnom velika industrijska skladišta), lako zapaljive supstance (npr. suva drva) i brane; drugi su koncentracije populacija (u rizičnim, vitalnim poželjnim zajednicama) naročito kada su velike gustine populacija takođe izložene visokoj koncentraciji eksplozivnih i toksičnih supstanci; treći su koncentracije ekonomske/političke moći, kao i koncentracije u elektroprivredi, na internetu, i u proizvodnji hrane. Može se reći da su sociolozi bili posebno motivisani za razvoj teorije ugroženosti iz sledećih razloga: karakteristike prirodnih opasnosti su takve da ne postoji apsolutna bezbednost i da je nemoguće osmisliti i implementirati sve njihove preventivne mere; sama ugroženost je ukorenjena u svim prirodnim opasnostima i katastrofama; od društvenih sistema u velikoj meri zavise i nivou ugroženosti; polazeći od samih karakteristika

ugroženosti, zauzela je mesto najispitanije promenljive u okvirima kvantitativnih istraživačkih tradicija studija katastrofa; kao vrlo dinamička i visoko promenljiva kategorija zahteva kontinuirano ispitivanje; postoje različite mere (strukturne i nestrukturne) uz pomoć kojih se može ublažiti ugroženost [8, 39, 40]. Ispitujući različite pristupe istraživanja ugroženosti, Fasel [41] je ukazao na sledeće klasične i opšte prihvaćene pristupe: pristup poznat kao „rizik-opasnost“ (naširoko prihvaćen od strane inženjera i ekonomista i pogodan za ispitivanje rizika uslovljenog različitim opasnostima); političko-ekonomski pristup (skoncentrisan na analizu ljudi ispitujući nivoe i razloge njihove ugroženosti) [42]; pritiska i popuštanja (rizici se posmatraju kroz međusobnu interakciju opasnosti i ugroženosti) [43, 44]; integrisani pristup (objedinjeni pristupi „rizik-opasnost“ i „političko-ekonomski pristup“ [45-48]; pristup otpornosti (sa korenima u ekologiji ugroženost se razmatra kao sposobnost društvenih i ekoloških sistema da izdrže različite šokove).

Teorija održivog oporavka od katastrofa

Održivi oporavak od katastrofa se posmatra kao diferencijalni proces oživljavanja, obnove i preoblikovanja fizičkih, socijalnih, ekonomskih i prirodnih okruženja kroz unapred planirane događaje i akcije posle događaja [51]. Takva orijetnacije se prevashodno fokusira na procese i ona posmatra održivo oporavljanje kao holistički, nelinearni niz akcija koje preduzimaju društvene jedinice i sistemi na nivou zajednice i dovode do promena u socijalnim, ekonomskih i prirodnim sredinama. Akcije i pre i posle događaja su deo procesa, uključujući i uloge državnih i federalnih organizacija, neprofitnih organizacija i ostale koji imaju ulogu u lokalnom oporavku. Obnavljanje domaćinstava je kritični faktor za razumevanje procesa oporavka, bilo da je usmereno na fenomen domaćinstva ili na nivou zajednice. Istraživači koji istražuju domaćinstva ili oporavak porodice, na primer, koriste različite mere ili pokazatelje da bi zabeležili različite dimenzije oporavka uključujući psihološke ili percepcione mere povezane sa stresom, osećajem gubitka i obnavljanje objektivnijih indikatora kao što su vraćanje prihoda, zapošljavanje, opremljenost domaćinstva, i sredstva za domaćinstvo [51]. Značaj teorije nije ograničen na istraživače i praktičari takođe imaju koristi od teorijskog modela oporavka od katastrofe. Akcije lokalnih, državnih, nacionalnih i drugih zvaničnika i predstavnika finansijskih, osiguravajućih i drugih institucija u privatnom sektoru mogu biti vođeni teorijskim utemeljenim nalazima.

3. ZAKLJUČAK

Interdisciplinranost studija katastrofa uslovljava istraživače da koriste veći broj naučnih teorija razvijenih u mnogobrojnim naučnim disciplinama kao što su teorija planiranog ponašanja, spremnosti, ugroženosti, simboličkog interakcionizma, sistema itd. Svakako, istraživači nisu ograničeni spomenutim naučnim teorijama već u zavisnosti od projekta istraživanja mogu koristiti i sve ostale. Budućnost može doneti ozbiljnije katastrofe koje uslovljavaju podizanje nivoa obazrivosti prilikom priprema i planiranja zbog većih razmera takvih nepogoda. Upravo zato, istraživanja iz oblasti katastrofa će nastaviti da se razvijaju zbog svog korisnog potencijala u rešavanju problema. Kvaranteli [49] ukazuje na tri vrste korisnosti koje proističu iz nalaza istraživanja iz oblasti katastrofa: pomoćna (odnosi se na specifične studije koje se mogu koristiti kao osnova za buduće odluke o određenim pitanjima), konceptualna (bazirana na razumevanju - sugerise obezbeđivanje pozadinskih informacije koje utiču na buduće akcije u mnogo širem smislu) i simbolična (politička korist - ukazuje na načine na koje rezultati istraživanja mogu da obezbede legitimnu funkciju određenih politika).

LITERATURA

- [1] Perry, R.W., M.K. Lindell, and K.J. Tierney, Facing the unexpected: Disaster preparedness and response in the United States. 2001: Joseph Henry Press.
- [2] Quarantelli, E.L. and R.R. Dynes, Response to social crisis and disaster. *Annual review of sociology*, 1977. 3(1): p. 23-49.
- [3] Ajzen, I., The theory of planned behaviour. *Organisational Behaviour and Human Decision Processes*, 1991. 50: p. 179-211.
- [4] Madden, T.J., P.S. Ellen, and I. Ajzen, A comparison of the theory of planned behavior and the theory of reasoned action. *Personality and social psychology Bulletin*, 1992. 18(1): p. 3-9.
- [5] Ajzen, I., Models of human social behaviour and their application to health psychology. *Psychology and Health*, 1998. 13.
- [6] Rogers, R.W., A protection motivation theory of fear appeals and attitude change. *The journal of psychology*, 1975. 91(1): p. 93-114.
- [7] Oetting, E.R., et al., Community readiness and health services. *Substance Use & Misuse*, 2001. 36(6-7): p. 825-843.
- [8] Cvetković, V., Metodologija istraživanja katastrofa i rizika: teorije, koncepti i metode - Disaster and Risk Research Methodology: Theories, Concepts and Methods. 2017, Beograd: Zadužbina Andrejević, Instant system.
- [9] Drabek, T.E., Methodology of studying disasters: Past patterns and future possibilities. *American Behavioral Scientist*, 1970. 13(3): p. 331-343.
- [10] Dynes, R.R. and B.E. Aguirre, Organizational adaptation to crises: mechanisms of coordination

- and structural change. *Disasters*, 1979. 3(1): p. 71-74.
- [11] Mileti, D., *Disasters by Design: A Reassessment of Natural Hazards in the United States*. 1999: Joseph Henry Press.
- [12] Conner, M. and C.J. Armitage, Extending the theory of planned behavior: A review and avenues for further research. *Journal of applied social psychology*, 1998. 28(15): p. 1429-1464.
- [13] Ajzen, I., Theory of planned behavior. *Handb Theor Soc Psychol Vol One*, 2011. 1(2011): p. 438.
- [14] Ajzen, I., The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 1991. 50(2): p. 179-211.
- [15] Ajzen, I., Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior. *Journal of applied social psychology*, 2002. 32(4): p. 665-683.
- [16] Armitage, C.J. and M. Conner, Efficacy of the theory of planned behaviour: A meta-analytic review. *British journal of social psychology*, 2001. 40(4): p. 471-499.
- [17] Sparks, P., R. Shepherd, and L.J. Frewer, Assessing and structuring attitudes toward the use of gene technology in food production: The role of perceived ethical obligation. *Basic and applied social psychology*, 1995. 16(3): p. 267-285.
- [18] Heath, Y. and R. Gifford, Extending the theory of planned behavior: Predicting the use of public transportation. *Journal of Applied Social Psychology*, 2002. 32(10): p. 2154-2189.
- [19] Rogers, R.W., Cognitive and psychological processes in fear appeals and attitude change: A revised theory of protection motivation. *Social psychophysiology: A sourcebook*, 1983: p. 153-176.
- [20] Lazarus, R.S., *Stress and emotion: A new synthesis*. 2006: Springer Publishing Company.
- [21] Floyd, D.L., S. Prentice-Dunn, and R.W. Rogers, A meta-analysis of research on protection motivation theory. *Journal of applied social psychology*, 2000. 30(2): p. 407-429.
- [22] Milne, S., P. Sheeran, and S. Orbell, Prediction and intervention in health-related behavior: A meta-analytic review of protection motivation theory. *Journal of Applied Social Psychology*, 2000. 30(1): p. 106-143.
- [23] Conner, M. and P. Sparks, *The theory of planned behaviour and health behaviours*. 1996: Maidenhead, BRK, England: Open University Press.
- [24] Цветковић, В., Спремност грађана за реаговање у природним катастрофама изазваним поплавама у Републици Србији (Citizens preparedness for responding to natural disasters caused by floods in Republic of Serbia). *Војно дело*, 2017. 69(1): p. 153-190.
- [25] Paton, D., Disaster preparedness: a social-cognitive perspective. *Disaster Prevention and Management*, 2003. 12(3): p. 210-216.
- [26] Plested, B., et al., Readiness for drug use prevention in rural minority communities. *Substance use & misuse*, 1999. 34(4-5): p. 521-544.
- [27] CSAP, C.f.S.A.P., *Pathways to effective programs and positive outcomes*, Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services (DHHS), Substance Abuse and Mental Health Service Administration (SAMHSA). 2003.
- [28] Blumer, H., *Symbolic interactionism: Perspective and method*. 1986: Univ of California Press.
- [29] Snow, D.A., Extending and broadening Blumer's conceptualization of symbolic interactionism. *Symbolic interaction*, 2001. 24(3): p. 367-377.
- [30] Einhorn, H.J. and R.M. Hogarth, Behavioral decision theory: Processes of judgement and choice. *Annual review of psychology*, 1981. 32(1): p. 53-88.
- [31] Peterson, M., *An introduction to decision theory*. 2017: Cambridge University Press.
- [32] Slovic, P., B. Fischhoff, and S. Lichtenstein, Behavioral decision theory. *Annual review of psychology*, 1977. 28(1): p. 1-39.
- [33] Hewitt, K., *Interpretations of calamity from the viewpoint of human ecology*. 1983.
- [34] Cuny, F.C., *Disasters and development*. 1983: Oxford University Press.
- [35] Wijkman, A. and L. Timberlake, *Natural Disasters: Acts of God or Acts of Man?* 1984: ERIC.
- [36] Oliver-Smith, A. and G. Button, Forced migration as an index of vulnerability in Hurricane Katrina. Presentation for the UNU-EHS Expert Working Group II, Measuring the Un-measurable, 2005.
- [37] Oliver-Smith, A., *Theorizing disasters: Nature, power, and culture*. *Catastrophe & Culture*. School of American Research Press, Santa Fe, 2002: p. 23-47.
- [38] Cvetković, V. and S. Milašinović, Teorija ugroženosti i smanjenje rizika od katastrofa. *Kultura polisa*, 2017. 14(33): p. 217-228.
- [39] Bonanno, G. and S. Gupta, Resilience after disaster. *Mental health and disasters*, 2009: p. 145-160.
- [40] Zakour, M.J. and D.F. Gillespie, *Community disaster vulnerability*. Springer New York, New York. doi, 2013. 10(1007): p. 978-1.
- [41] Füssel, H.-M., Vulnerability: a generally applicable conceptual framework for climate change research. *Global environmental change*, 2007. 17(2): p. 155-167.
- [42] Adger, W.N. and P.M. Kelly, Social vulnerability to climate change and the architecture of entitlements. *Mitigation and adaptation strategies for global change*, 1999. 4(3): p. 253-266.
- [43] Blaikie, P., et al., *At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters*. 2004: Routledge.
- [44] Blaikie, P., et al., *At Risk II: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. 2014, London: Routledge.
- [45] Cutter, S.L., *Living with risk: the geography of technological hazards*. 1993: Edward Arnold London.
- [46] Cutter, S.L., *American Hazardscapes: The Regionalization of Hazards and Disasters*. 2002: Joseph Henry Press.
- [47] Cutter, S.L., B.J. Boruff, and W.L. Shirley, Social vulnerability to environmental hazards. *Social science quarterly*, 2003. 84(2): p. 242-261.
- [48] Cutter, S.L. and C. Emrich, Are natural hazards and disaster losses in the US increasing? *EOS, Transactions American Geophysical Union*, 2005. 86(41): p. 381-389.
- [49] Quarantelli, E.L., *Converting Disaster Scholarship Into Effective Disaster Planning And Managing: Possibilities And Limitations*. 1991.

- [50] Dynes, R.R. and T.E. Drabek, The structure of disaster research: Its policy and disciplinary implications. 1992.
- [51] Andersson, W. A., Kennedy, P. A., & Ressler, E. (2007). *Handbook of disaster research* (Vol. 643). H. Rodriguez, E. L. Quarantelli, & R. R. Dynes (Eds.). New York: Springer.
- [52] Garcia-Acosta, V., Historical disaster research. *Catastrophe & culture: the anthropology of disaster*, 49-66, 2002.
- [53] Bolin, R., Family recovery from natural disaster: A preliminary model. *Mass Emergencies*, 1(4), 267-277, 1976.

IZVOD

TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA U OBLASTI KATASTROFA

Polazeći od negativnog uticaja katastrofa na društvene sisteme, u poslednjoj deceniji višestruko je povećan broj naučnih istraživanja iz oblasti katastrofa. Pri tome, interdisciplinarnost sprovođenja istraživanja uslovljava primenu teorijskih okvira različitih naučnih disciplina kao što su sociologija, psihologija, geografija itd. Pregledom literature iz oblasti katastrofa, utvrđeno je da istraživači koriste raznovrsne teorijske okvire, kao što su teorija racionalnog izbora, ugroženosti, otpornosti, planiranog ponašanja, simboličkog interakcionizma, pripremljenosti, odlučivanja, sistema, motivaciona zaštitna teorija itd. Polazeći od postojanja većeg broja relevantnih teorijskih okvira za realizaciju istraživanja iz oblasti katastrofa, autori u radu najpre identifikuju i sistematizuju, a zatim analiziraju i opisuju teorijske okvire i mogućnosti njihove primene u konkretnim istraživanjima iz oblasti katastrofa.

Ključne reči: katastrofe, teorijski okviri, modeli, istraživanja.

ABSTRACT

THEORETICAL FRAMEWORK OF RESEARCH IN THE FIELD OF DISASTERS

Starting from the negative impact of disasters on social systems, over the last decade, the number of scientific disaster research has been multiplied. Thereby, the interdisciplinary nature of the research implies the application of theoretical frameworks of various scientific disciplines such as sociology, psychology, geography, etc. A review of literature on disasters showed that researchers use a variety of theoretical frameworks, such as the theory of rational choice, vulnerability, resistance, planned behavior, symbolic interactionism, preparedness, decision-making, systems, motivational protection theory, etc. Starting from the existence of a number of relevant theoretical frameworks for research on disasters, the authors first identify and systematize, and then analyze and describe the theoretical frameworks and the possibilities of their application in concrete studies on disasters.

Keywords: disasters, theoretical frameworks, models, research.